

LONDA

2021

Ripoti ya Zimbabwe Haki za Dijitali na Ujumuishaji

LONDA

RIPOTI YA ZIMBABWE HAKI ZA DIJITALI NA UJUMUISHAJI 2021

UCHAPISHAJI WA PARADIGM INITIATIVE

Imechapishwa na Paradigm Initiative

374 Borno Way, Yaba, Lagos, Nigeria

Email: media@paradigmhq.org

www.paradigmhq.org

Iliyochapishwa mnamo Mei 2022

Ripoti iliyotolewa na Thobekile Matimbe

Timu ya Uhari: 'Gbenga Sesan, Kathleen Ndong'mo, Hlengiwe Dube, Margaret Nyambura

Ndung'u, Mawaki Chango, Nnenna Paul-Ugochukwu and Thobekile Matimbe.

Ukurasa wa jalada uliofanywa na Kenneth Oyeniyi

Iliyoundwa na Luce Concepts

Picha na Pexels

This publication may be reproduced for non-commercial use in any form provided due credit is given to the publishers, and the work is presented without any distortion.

Copyright © 2022 Paradigm Initiative

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

JEDWALI LA YALIYOMO

01

EXECUTIVE SUMMARY

02

INTRODUCTION

03

COMPLIANCE WITH REGIONAL AND
INTERNATIONAL FRAMEWORKS

IMPACT OF COVID-19 REGULATIONS
ON DIGITAL RIGHTS AND INCLUSION

04

FREEDOM OF EXPRESSION

05

PRIVACY, DIGITAL IDs
AND SURVEILLANCE

07

ACCESS TO INFORMATION

08

INTERNET ACCESS

DIGITAL EXCLUSION IN AFRICA AND
ITS IMPACT ON HUMAN RIGHTS

09

DIGITAL INFRASTRUCTURE
AND PRIORITISATION OF ICT

ARTIFICIAL INTELLIGENCE
AND EMERGING TECHNOLOGIES

10

GENDER AND ICT

11

CONCLUSION

RECOMMENDATIONS

LONDA

RIPOTI YA ZIMBABWE HAKI ZA DIJITALI NA UJUMUISHAJI 2021

UCHAPISHAJI WA PARADIGM INITIATIVE

UFUPISHO

Ripoti hii inaangazia maendeleo mapya katika haki za kidijitali za Zimbabwe na mandhari ya ushirikishwaji wa kidijitali. Inachanganua uhuru wa kujieleza, ufikiaji wa habari na faragha katika enzi ya dijitali. Teknolojia zinazochipukia kama vile Akili Bandia (AI); matumizi ya mtandao na ufikiaji ikijumuisha jinsia na TEHAMA; na haki za kidijitali katika muktadha wa janga la UVIKO-19 pia zinajadiliwa.

Tume ya Afrika ya Haki za Kibinadamu na Watu (ACHPR) ilipitisha Azimio la 2019 la Kanuni za Uhuru wa Kujieleza na Kupata Taarifa Barani Afrika (Tamko la ACHPR).¹ Azimio la ACHPR linafafanua upeo wa kifungu cha 9 cha Mkataba wa Afrika wa Haki za Binadamu na Watu (Mkataba wa Kiafrika), unaotoa haki ya uhuru wa kujieleza na kupata habari. Azimio linatoa kipimo ambacho utendaji wa Zimbabwe katika ripoti hii utatathminiwa. Ripoti inahitimisha kwa mapendekezo ya muhimu kwa washikadau wakuu ambao wanaweza kukuza utamaduni wa haki za kidijitali nchini Zimbabwe. Hizi ni pamoja na haja ya serikali kuheshimu na kukuza haki za binadamu katika enzi ya kidijitali kuititia kuitishwa na utekelezaji wa mifumo ya kisheria, sera na kitaasisi ambayo inawiana na viwango vya kimataifa.

1. ACHPR Declaration of Principles on Freedom of Expression and Access to Information in Africa (2019)
<https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=69> (accessed on 20 January 2022).

**USD 25.79
BILIONI**

**2021 PATO LA
TAIFA (GDP)**

UTANGULIZI

HAKI ZA DIJITALI NA UJUMUISHAI YA NCHI YA ZIMBABWE

Zimbabwe ni nchi ya Kusini mwa Afrika yenyе idadi ya watu wanaokadiriwa kuwa 15 209 973.² ambapo 67.7% wanaishi vijijini na 32.3% mijini.³ Mgawanyiko wa kidijitali ni wasiwasi mkubwa kwani idadi kubwa ya watu wanaishi vijijini. Hili lilikuwa dhahiri zaidi katika muktadha wa janga la UVIKO-19. Mgawanyiko huu unatoa wito kwa serikali kuyapa kipaumbele maeneo ya vijijini na kutumia mtazamo wa bajeti ya haki za kidijitali katika maendeleo ya TEHAMA na kuongeza ufikiaji wa mtandao mpana.

Uchumi wa Zimbabwe unaodorora kutohara na athari za UVIKO-19 unaendelea kunyanya polepole.⁴ Uchumi wa nchi uliodorora uliimarika kidogo mnamo 2021, maendeleo yaliyotokana na mavuno mazuri ya kilimo, uboreshaji wa matumizi ya uwezo katika tasnia na viwango vya ubadilishaji wa fedha.⁵ Pato la Taifa (GDP) lilikuwa Dola za Marekani bilioni 25,79 mwishoni mwa 2021.⁶

Sekta ya elimu iliathirika sana kwani kalenda ya shule iliendelea kuyumba.⁷ Upatikanaji wa wa elimu kwa watoto katika mwaka wa 2021 ultokana na mabadiliko ya mara kwa mara katika kalenda ya shule yanayoangazia hitaji la mtandao kama kuwezesha haki za binadamu kama vile haki ya elimu.

2. Worldometer <https://www.worldometers.info/world-population/zimbabwe-population/> accessed on 23 January 2022).

3. DataReportal 'Digital 2021: Zimbabwe' <https://datareportal.com/reports/digital-2021-zimbabwe> (accessed on 23 January 2022).

4. DataReportal 'Digital 2021: Zimbabwe' <https://datareportal.com/reports/digital-2021-zimbabwe> (accessed on 23 January 2022).

5. The World Bank <https://www.worldbank.org/en/country/zimbabwe/overview#1> (accessed on 23 January 2022).

6. Statista <https://www.statista.com/statistics/455285/gross-domestic-product-gdp-in-zimbabwe/> (accessed on 4 March 2022).

7. Chronicle 'Government amends 2021 school calendar' <https://www.chronicle.co.zw/government-amends-2021-school-calendar/> (accessed on 23 January 2021).

UZINGATIAJI MIFUMO YA KIKANDA NA KIMATAIFA

Zimbabwe ni nchi mwanachama wa Mkataba wa Afrika, Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Kiraia na Kisiasa (ICCPR), Mkataba wa Haki za Watu Wenyewe Ulemavu (CRPD), Itifaki ya Mkataba wa Afrika wa Haki za Binadamu na Watu kuhusu Haki za Wanawake Barani Afrika (Maputo Protocol) na Mkataba wa Kutokomeza Aina Zote za Ubaguzi dhidi ya Wanawake (CEDAW). Mifumo hii inasisitiza viwango vya haki za binadamu kwa ajili ya kukuza usawa, kutobaguliwa na utu wa binadamu.⁸ Ahadi ya Zimbabwe kwa haki za binadamu inaonekana katika juhudzi zake za kufuata viwango hivi vya kimataifa. Katiba ya Zimbabwe (Katiba) inatoa haki ya faragha chini ya kifungu cha 57, uhuru wa kujieleza chini ya kifungu cha 61,

upatikanaji wa habari katika kifungu cha 62, usawa na kutobaguliwa chini ya kifungu cha 56 na utu wa binadamu chini ya kifungu cha 51.⁹ Zimbabwe bado haijaidhinisha Mkataba wa Umoja wa Afrika wa 2014 wa Usalama wa Mtandao na Ulinzi wa Data ya Kibinafsi (Malabo Convention). Mkataba wa Malabo unalenga, mionganini mwa mambo mengine, kushughulikia masuala yanayohusiana na ulinzi wa taarifa za kibinafsi, athari na hatari zinazohusiana na matumizi ya data ya kielektroniki na uhalifu wa mtandao.¹⁰ Hata hivyo, kuna utekelezaji duni wa viwango viliviyotajwa. Zimbabwe inakabiliwa na ukiukwaji wa haki za binadamu, hasa katika eneo la uhuru wa kujieleza na upatikanaji wa habari kama ilivyowasilishwa katika sehemu zinazofuata.

ATHARI ZA KANUNI ZA UVIKO-19 KWENYE HAKI ZA KIDIJITALI NA USHIRIKISHWAJI

Janga la UVIKO-19 lililazimisha kuhamishwa kwa elimu ya nje ya mtandao hadi mifumo ya mtandaoni. Hata hivyo, nchini Zimbabwe, watoto katika jumuiya za vijijini waliachwa nyuma katika kupata mafunzo ya mtandaoni. Wanafunzi katika maeneo ya vijijini wanajumuisha takriban 70% ya jumla ya wanafunzi walioandikishwa nchini lakini hawana ufikiaji wa mtandao wa maana.¹¹ UVIKO-19 kimsingi iligundua hitaji la ufikiaji wa mtandao kwa wote. Uegemeajji kwa kanuni za UVIKO-19 kuminya uhuru wa kujieleza na ufikiaji wa habari kwa njia ya kuharamisha habari zisizo za kweli kuna athari mbaya kwa haki za kidijitali. Kifungu cha 14 cha

Hati ya Kisheria ya 83 ya 2020 (S.I 83) kinatia hatiani uchapishaji wa uwongo wa habari kuhusu afisa yeoyote wa umma, afisa au afisa wa utekelezaji anayehusika na kuimarishe au kutekeleza kusitishwa katikhuli za kawaada za kitaifa au mtu yeoyote wa kibinafsi mwenye uwezo wa kuathiri utekelezaji wa katikhuli za kawaada za kitaifa na adhabu ya jinai isiyozidi kiwango cha faini au kifungu cha miaka 20 jela.¹² Adhabu ya jinai ina athari mbaya kwa uhuru wa kujieleza na ufikiaji wa habari nje ya mtandao na mtandaoni. Kosa hili hapo awali lilitumika kuwashtaki watendaji wa vyombo vya habari kwa kushiriki habari mtandaoni.¹³

8. See arts 2, 5 and 9 of the African Charter, arts 3, 10 and 19 of the ICCPR, arts 2 and 3 of the Maputo Protocol and art 2 of CEDAW.

9. Constitution of Zimbabwe Amendment (No.20) Act of 2013 (the Constitution). See secs 51,56, 57, 61 and 62.

10. See the African Union Convention on Cyber Security and Personal Data Protection preamble.

11. Good Governance Africa Reimagining rural education in Zimbabwe post COVID-19 <https://allafrica.com/stories/202004210574.html> (accessed on 16 March 2022).

12. Statutory Instrument 83 of 2020 (S.I 83) <https://www.veritaszim.net/node/4046> (accessed on 23 January 2021). Section 14 reads as follows:

'For the avoidance of doubt any person who publishes or communicates false news about any public officer, official or enforcement officer involved with enforcing or implementing the national lockdown in his or her capacity as such, or about any private individual that has the effect of prejudicing the State's enforcement of the national lockdown, shall be liable for prosecution under section 31 of the Criminal Law Code ("Publishing or communicating false statements prejudicial to the State") and liable to the penalty there provided, that is to say a fine up to or exceeding level fourteen or imprisonment for a period not exceeding twenty years or both.'

13. See Aljazeera Zimbabwe president threatens fake news author with 20 years' jail <https://www.aljazeera.com/economy/2020/4/14/zimbabwe-president-threatens-fake-news-author-with-20-years-jail> (accessed on 16 March 2022) and All Africa Zimbabwe: Man Remanded in Custody for Circulating Fake News <https://allafrica.com/stories/202004210574.html> (accessed on 16 March 2022).

UHURU WA KUJIELEZA

Uhuru wa kujieleza ni haki ya kimsingi ambayo imehakikisha katika sheria na viwango vya kimataifa. Imetolewa kwa ajili ya kifungu cha 9 cha Mkataba wa Afrika na kufafanuliwa zaidi katika Azimio la ACHPR 2019. Kwa upande wa kufuata sheria, Mataifa lazima yawezeshe haki za uhuru wa kujieleza na kupata habari mtandaoni na njia zinazohitajika kutekeleza haki hizi.¹⁴ Kwa kuzingatia matukio ya 2021, haki hii haijalindwa kikamilifu nchini Zimbabwe. Mwanasiasa wa Movement for Democratic Change Alliance (MDC), Job Sikhala alishtakiwa kwa kusambaza uongo kwenye Facebook na Twitter. Hii ilikuwa¹⁵ ni ukiukaji wa kifungu cha 31(a) (iii) kilichotangazwa kuwa ni kinyume cha katiba ya Sheria ya Makosa ya Jinai (Codification and Reform) Act, 2004 (The Criminal Code).¹⁶ Mwandishi wa habari, Hopewell Chin'ono na mwanasiasa wa wakati huo wa MDC Wakili Fadzayi Mahere walikamatwa na kushtakiwa kwa kifungu hicho kilichoharamishwa.¹⁷ Mashtaka kama haya yanaelekea kuweka udhibiti usiofaa kwa watendaji wa kisiasa, watetezi wa haki za binadamu au watendaji wa vyombo vya habari, na kuzuia kufurahia uhuru wa kujieleza.

Tarehe 26 Mei 2021, mwandishi wa habari, Jeffrey Moyo alikamatwa Harare na kushtakiwa kwa kukiuka Sheria ya Uhamiaji, 1979.¹⁸ Madai hayo yalikuwa kwamba alipotosha afisa wa uhamiaji kuhusu vibali vya wanahabari wawili wa New York Times.¹⁹ Kukamatwa kiholela kwa waandishi wa habari ni sawa na vitisho na unyanyasaji wa watendaji wa vyombo vya habari katika utekelezaji wa mamlaka yao na kuingilia uwezo wao wa kujieleza kwa uhuru nje ya mtandao na mtandaoni. Tarehe 2 Machi 2021, mbunge wa ZANU-PF aliwasilisha hoja Bungeni kwa ajili ya mjadala wa Mswada wa Uzalendo.²⁰

14. See n 1 above, principle 37(1).

15. ZimLive 'Sikhala, Chin'ono charged under non-existent falsehoods law' <https://www.zimlive.com/2021/01/10/sikhala-chinono-charged-under-non-existent-falsehoods-law/> (accessed on 23 January 2022).

16. Criminal Law (Codification and Reform) Act (Chapter 9:23), 2004 <https://www.veritaszim.net/node/225> (accessed on 23 January 2022).

17. Amnesty International Zimbabwe: Authorities must drop malicious charges against opposition leaders and journalist <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/01/zimbabwe-authorities-must-drop-malicious-charges-against-opposition-leaders-and-journalist/> (accessed on 16 March 2022).

18. Immigration Act (Chapter 4:02) of 1979.

19. Committee to Protect Journalists Zimbabwe detains NY Times freelancer Jeffrey Moyo over alleged accreditation misrepresentation' <https://cpj.org/2021/05/zimbabwe-detains-ny-times-freelancer-jeffrey-moyo-over-alleged-accreditation-misrepresentation/> (accessed on 23 January 2022).

20. Veritas 'BILL WATCH 15/2021 - Debate on the Need for a "Patriotic Bill"' <http://www.veritaszim.net/node/4827> (accessed on 23 January 2022).

Veritas 'BILL WATCH 15/2021 - Debate on the Need for a "Patriotic Bill"' <http://www.veritaszim.net/node/4827> (accessed on 23 January 2022).

Sheria inayopendekezwa inaleta tishio kwa uhuru wa kujieleza kwa kuwa inapendekeza kuhamarishwa kwa vitendo vyovoyote vinavyoonekana kutoa taswira mbaya ya nchi au habari za uongo zinazotolewa kwa serikali za kigeni kuhusu Zimbabwe.²¹ Iwapo utapitishwa, Mswada wa Uzalendo utatumika kuzima sauti za watetezi wa haki za binadamu, mashirika ya kiraia na wanaharakati wa kisiasa katika kutekeleza majukumu yao. Ingawa msukumo unaowezekana nyuma ya sheria kama hiyo ni kuainisha hotuba kama vile hotuba iliyokatazwa, kanuni ya 23(1) ya Azimio la ACHPR inasema kwamba hotuba iliyokatazwa ni hotuba '*inayotetea chuki ya kitaifa, rangi, kidini au aina zingine za chuki za kibaguzi zinazojumuisha uchochezi kwa ubaguzi, uadui au vurugu.*' Kuwasilisha tu rekodi mbaya ya nchi hakuwezi kuangukia ndani ya ufanuzi wa hotuba iliyokatazwa ili kutoa kikomo kinachokubalika cha uhuru wa kujieleza. Azimio linatoa kwamba Mataifa hayapaswi kukataza hotuba ambayo haina adabu tu au ambayo inawaudhi au kuwakera. Katika hili ndio sababu Zimbabwe haipaswi kuitisha sheria hii ambayo itakiuka uhuru wa kujieleza.

FARAGHA, VITAMBULISHO VYA DIJITALI NA UDAKUZI

Katiba inahakikisha haki ya faragha.²² Faragha sio haki kamili na kizuizi chochote lazima kiwe cha haki, cha busara, cha umuhimu na halali katika jamii ya kidemokrasia.²³ Ingawa janga la UVIKO-19 liliwasilisha vizuizi fulani vinavyokubalika kwa haki ya faragha, vikwazo vingine havikuwa halali. Mnamo Mei 2021, mji wa Kwekwe ulikuwa katika hali ya hofu baada ya kufichuliwa kwa kisa cha kwanza nchini Zimbabwe cha kile kilichoJulikana

kuwa aina ya Delta. Kisa hicho kilikuwa kimetambuliwa mjini na kilihusishwa moja kwa moja na visa vingine vingi vya UVIKO-19 katika mji huo.²⁴ Wizara ya Afya ilitoa ripoti ya afya ikifichua kwamba mfanyabiashara wa Kwekwe ambaye sasa ni marehemu Robson Kadenhe na mkewe wote walishukiwa kuwa wameambukizwa UVIKO-19, aina ya Delta, kufuatia kujumuika na jamaa, Natali ambaye alibainika kuwa hana UVIKO-19 alipopimwa.²⁵ Kisa hicho kiliripotiwa na vyombo vya habari na serikali ilifichua hali ya afya ya marehemu Kadenhe pamoja na watu wengine waliohusishwa na yeye amba walipimwa na kupatikana kuwa wameambukizwa UVIKO-19. Ripoti hiyo haikujali ulinzi wa data yake ya afya inayofichua historia yake ya afya, umri, anwani ya nyumbani na data ya kibinasi ya watu wengine wanaohusika kama vile Zvichauya Midzi. Pia, ripoti hiyo ilifichua kwamba watoto watatu wadogo waliojumuika na Midzi wenyе umri wa kati ya miaka 4 na 12 na wanaosoma katika Shule ya Msingi ya Goldridge pia walipimwa na kumwacha mtu ye yeyote ambaye angependa utambulisho wa watoto hao akiwa na uongozi mzuri. Mfano huu unazua maswali muhimu kuhusu ulinzi wa data ya afya ya watu binasi.

“
Faragha sio haki kamili na kizuizi
chochote lazima kiwe cha haki, cha busara,
cha umuhimu na halali katika jamii
ya kidemokrasia.”

21. Veritas 'BILL WATCH 15/2021 - Debate on the Need for a "Patriotic Bill"' <http://www.veritaszim.net/node/4827> (accessed on 23 January 2022).

22. See section 86(2) of the Constitution, n 8 above.

fair, reasonable, necessary and justifiable in a democratic society

23. See section 86(2) of the Constitution, n8 above.

24. New Zimbabwe <https://www.newzimbabwe.com/indian-covid-19-variant-scare-as-man-returning-from-india-dies-in-kwekwe/> (accessed on 23 January 2021).

25. Ministry of Health Kwekwe City Outbreak Preliminary Report (2021) <http://pillars.mohcc.org.zw:2020/covid19-pillars/2021/06/01/kwekwe-city-outbreak-preliminary-report/> (accessed on 23 January 2023).

Ingawa haki ya faragha imehakikishwa katika Katiba, kesi ya Kadenhe UVIKO-19 ilitokea wakati Zimbabwe ilikuwa katika mchakato wa kupitisha sheria ya ulinzi wa data. Kwa hivyo mfumo wa kutosha wa ulinzi wa data ulikuwa bado haujawekwa. Athari za unyanyapaa na athari za ufhuzi kama huo kwa umma hazikuzingatiwa. Aliyekuwa Mwandishi Maalum wa Umoja wa Mataifa (UN) kuhusu haki ya faragha, Prof. Joe Cannataci aliwasilisha katika ripoti yake kwa Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa kwamba mataifa lazima, kwa upande mmoja, yalinde afya za raia na pia kulinda faragha zao. Mwandishi Maalum alidhihirisha kuwa haki zote mbili hazipingani.²⁶ Sera au sheria inapaswa kukuza faragha hata pale ambapo kuna haja ya udakuvi. Hata hivyo, katika kisa cha Kadenhe, ufhuzi huo ulikuwa mpana kupita kiasi na haukulaliki. Katika kuripoti matukio, umakini ulipaswa kuzingatiwa kwa maadili na haki za binadamu na kulinda data na utambulisho wa watu waliotambuliwa, kulingana na Pendekerezo la Umoja wa Mataifa kuhusu ulinzi na matumizi ya data zinazohusiana na afya.²⁷

Mkakati wa 1 wa Maendeleo wa Kitaifa (NDS1) ulijumuisha kupitishwa kwa Sheria ya Usalama wa Mtandao²⁸ Serikali ilitunga Sheria ya Kulinda Data, 2021 (DPA) ambayo lengo lake ni “*kuongeza ulinzi wa data ili kujenga imani katika matumizi salama ya teknolojia ya habari na mawasiliano na wadhibiti wa data, wawakilishi wao na wahusika wa data*”.²⁹ DPA ni maendeleo ya kukaribishwa kwani inatoa ulinzi wa data nchini Zimbabwe.

Sehemu ya 12 inaelekeza kuhusu usindikaji wa data ya afya ya kibinafsi. Inaangazia hitaji la idhini kutoka kwa wahusika wa data kabla ya kuchakata data ya afya ya kibinafsi na pia inatoa chaguo kwa mhusika wa data kuondoa idhini yao. Ingawa kuna hali kadhaa za kudharau hitaji la kupata kibali chini ya kifungu cha 12(3), haki za kimsingi na uhuru lazima zisalie kuwa kigezo kinachoongoza katika kuchakata data ya afya.³⁰

DPA pia inarekebisha vifungu vya 162 hadi 166 vya Kanuni ya Jinai. Inatoa uchunguzi na ukusanyaji wa ushahidi wa uhalifu wa mtandaoni na ukusanyaji wa data usioidhinishwa na ukiukaji, na kukubalika kwa ushahidi wa kielektroniki kwa makosa kama hayo. Pia inarekebisha Sheria ya Kuzuia Mawasiliano [Sura ya 11:20], 2007 inayoanzisha Kituo cha Usalama wa Mtandao na Ufutiliaji kwa ajili ya ufutiliaji wa usalama wa mtandao, kitengo kitakachoanzishwa katika Ofisi ya Rais. Majukumu yake ni pamoja na kutekeleza uingiliaji ulioidhinishwa na kushauri serikali kuhusu sera za uhalifu mtandaoni.³¹ Kuna wasiwasi kwamba Kituo hiki kinaweza kuwezesha ukiukaji wa haki za kimsingi na kuimarisha udakuvi wa serikali.³² Sheria hii inatoa jukumu la mamlaka ya ulinzi wa data kwa Mamlaka ya Udhibiti wa Posta na Mawasiliano (POTRAZ), zaidi ya mamlaka yake kama mdhibiti wa tasnia ya mawasiliano ambayo inaweza kuwa mzigo mwingi wa majukumu kwa POTRAZ. Hii inaweza kuingilia kati utekelezaji mzuri wa majukumu yote mawili.³³

26. United Nations Report on the Right to Privacy (2020) <https://undocs.org/A/75/147> (accessed on 23 January 2022). See paragraph 39.

27. United Nations Report of the Special Rapporteur on the right to privacy. <https://undocs.org/en/A/74/277> (accessed on 23 January 2022). See Chapter two parts 4, 5 and 6.

28. National Development Strategy 1 (2021-2025) para 558 https://www.veritaszm.net/sites/veritas_d/files/NDS.pdf (accessed on 23 January 2022).

29. Data Protection Act (Chapter 11:22) of 2021 sec 2 https://www.veritaszm.net/sites/veritas_d/files/Data%20Protection%20Act%205%20of%202021.pdf (accessed on 23 January 2022).

30. MISA Zimbabwe Analysis of the Data Protection Act <https://zimbabwe.misa.org/2021/12/06/analysis-of-the-data-protection-act/> (accessed on 4 March 2022).

31. Interception of Communications Act (Chapter 11:20), 2007 <http://www.veritaszm.net/node/252> (accessed on 23 January 2022).

32. MISA Zimbabwe Analysis of the Data Protection Act <https://zimbabwe.misa.org/2021/12/06/analysis-of-the-data-protection-act/> (accessed on 4 March 2022).

33. See n 24 above on the DPA, secs 37(2).

Kando na maendeleo haya ya kisheria, Halmashauri ya Jiji la Bulawayo (BCC) ilishirikiana na kampuni iitwayo Tendy Three kutekeleza mradi wa dola za Marekani milioni 2.2 unaojumuisha uwekaji wa kamera za CCTV katika jiji la Bulawayo.³⁴ Maeleo ya mchakato wa ununuvi na sababu za kutumiwa kwa kamera za CCTV hazikuwekwa wazi kwa umma na hii ilizua wasiwasi wa uwazi. Washikadau wakuu hawakushauriwa kabla ya kutumwa kwa teknolojia ya uchunguzi wala taarifa husika haikufichuliwa kwa makini. Ingawa usalama wa umma ni msingi unaokubalika wa kuzuia haki za kimsingi kama vile faragha, kizuizi lazima kitokee ndani ya mipaka ya viwango vya haki za binadamu.³⁵

UPATIKANAJIWA HABARI

Sheria ya Uhuru wa Habari, 2020 inatoa usanifu wa kisheria wa kukuza haki ya kupata habari nchini Zimbabwe. Inaelezea utaratibu wa kupata habari. Serikali ilitunga Sheria ya 229 ya 2021 kama Kanuni za Uhuru wa Habari (Jumla) 2021(SI 229).³⁶ Kanuni hizo zinayataka mashirika ya umma kutoa taarifa kuhusu taasisi na kazi zao ndani ya muda wa miezi sita ambaa unakuza ufichuaji wa haraka wa taarifa na mashirika ya umma.³⁷ Kanuni hizo pia zinatoa

uteuzi na kazi ya Maafisa Habari, taratibu za kuomba taarifa na pia kutengeneza makosa na adhabu.³⁸ SI 229 ni maendeleo ya kupon gezwa lakini inaweza kuboreshwa. Kwa mfano, kanuni zinatoa uamuzi kwa Tume ya Vyombo vya Habari Zimbabwe (ZMC) kuteua kamati ya rufaa inayojulikana kama Kamati ya Rufaa ya Taarifa za Umma (PIAC). Walakini, kanuni haziko zipo kimya kuhusu uteuzi wa wanachama wa PIAC, habari ambayo ni muhimu kwa madhumuni ya uwazi.³⁹ ZMC ndiyo mamlaka yenye majukumu ya kuhakikisha upatikanaji wa taarifa kwa wote kwa mujibu wa kifungu cha 249(1)(f) cha Katiba na Sheria ya Uhuru wa Habari, 2020. Hata hivyo, ZMC inaweza kuamua kusikiliza rufaa yenye we iwapo inachagua hivyo.

Sheria hii inaweza kuwa thabiti zaidi kuhusu uanzishwaji wa PIAC na chombo kinachoamua rufaa badala ya kufanya mchakato huo kuwa wa hiari. Vigezo vya uteuzi wa wajumbe wa kamati kwa PIAC pia haviko wazi katika kanuni.

34. CITE <https://cite.org.zw/activists-worried-street-cameras-could-be-used-to-spy-on-citizens/> (accessed on 23 January 2022).

35. See Principle 34 of the Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf> (accessed on 16 March 2022).

36. SI 2021-229 Freedom of Information (General) Regulations, 2021 (SI 229) <http://veritaszim.net/node/5252> (accessed 23 January 2021).

37. See section 2(1) of SI 229 above.

38. See section 3 and 4 of the SI 229 above.

39. MISA Zimbabwe Unpacking the Freedom of Information Regulations <https://zimbabwe.misa.org/2021/10/20/unpacking-the-freedom-of-information-regulations/> (accessed on 16 March 2022).

UFIKIAJI WA MTANDAO

Mnamo Januari 2021, kulikuwa na watumiaji milioni 5.01 wa mtandao nchini Zimbabwe. Upenyaji wa mtandao ulikuwa 33.4% na watumiaji wa mitandao ya kijamii walikuwa 1 300 000 ambalo lilikuwa ongezeko kutoka 2020.⁴⁰ Zimbabwe ina watoa huduma watano wa simu. TelOne, NetOne na Telecel ni mali ya serikali na Econet na Africom ni mali ya kibinagsi. Econet ni mtoya huduma za simu anayeongoza nchini Zimbabwe. Gharama ya data ni kubwa. Kwa mfano, gigabaiti nane za data hugharimu takriban \$23.⁴¹ Gharama ya juu ya data nchini Zimbabwe huathiri ukuaji wa watumiaji wa mtandao. Mtandao unawezesha mtiririko huru wa habari na kuendeleza uanaharakati. Hopewell Chin'ono alitoa wimbo wa kufoka mtandaoni ambao uliandikwa kwenye Twitter kuhusu uporaji wa rasilimali nchini Zimbabwe na maafisa wa serikali.⁴² Idadi ya vibwagizo vilikuwa vikivuma vikionyesha matumizi ya Mtandao kwa harakati za kidijitali. #SaveChilonga⁴³ na #BoycottDendairy vilikuwa baadhi ya vibwagizo vilivyovuma mtandaoni mwaka 2021 vikitaka familia 12500 ziepushwe kufukuzwa kutoka eneo la Chilonga ili kupisha ufugaji wa nyasi unaofanywa na mfugaji kwa madhumuni ya ufugaji wa ng'ombe wa maziwa.⁴⁴ Katika kipindi kinachoangaziwa, hakuna uzimwaji wa mtandao ulioshuhudiwa. Walakini, ufkiaji wa mtandao ulizuiwa na sababu kama vile usambazaji wa umeme usio na uhakika.⁴⁵

KUTENGWA KIDIJITALI BARANI AFRIKA NA ATHARI ZAKE KWA HAKI ZA BINADAMU

Janga la UVIKO-19 linaendelea kuangazia umuhimu wa Mtandao, ufkiaji wa teknolojia za kidijitali na miundombinu ya kidijitali. Njia moja ya kuimarisha ujumuishi ni ujuzi wa kidijitali kwajamii zilizotengwa.

Kuanzia wakati janga hili lilipoikumba Zimbabwe ya kidijitali mwaka 2020, chini ya asilimia 30 ya watoto katika maeneo ya vijijini waliweza kupata elimu ya mtandaoni ikilinganishwa na wale waliokuwa na kipato cha juu katika maeneo ya mijini, ambao waliweza kupata elimu kwa mbali kuitia kujifunza mtandaoni.⁴⁶ Matokeo yake, wale wa vijijini na familia za kipato cha chini mijini walibaki nyuma katika masomo yao. Katika NDS1, serikali inapendekeza kujumuisha TEHAMA katika mtaala wa kitaifa na kusambaza programu za kukuza uwezo wa TEHAMA katika kipindi cha mkakati.⁴⁷ Mgawanyiko wa kidijitali ni ukweli ulioshuhudiwa kwa watu wenyewe ulemavu nchini Zimbabwe ambao hawana uwezo wa kufikia teknolojia za kidijitali. Kutengwa kidijitali kwa watu wenyewe ulemavu kunaathiri nyanja muhimu za maisha yao ikiwa ni pamoja na kupata elimu, taarifa na uweseshaji wa kiuchumi.⁴⁸

40. Datareportal 'Digital 2021: Zimbabwe' <https://datareportal.com/reports/digital-2021-zimbabwe> (accessed on 23 January 2022).

41. AA 'Zimbabweans hit by exorbitant internet costs' <https://www.aa.com.tr/en/africa/zimbabweans-hit-by-exorbitant-internet-costs/2307947> (accessed on 23 January 2022).

42. VOA 'Zimbabwe Journalist Hopewell Chin'ono Anti-Corruption Song DemLoot Sets Social Media on Fire' <https://www.voazimbabwe.com/a/zimbabwe-song-demloot-sets-social-media-on-fire/5767607.html> (accessed on 23 January 2022).

43. <https://twitter.com/search?q=%23SaveChilonga> (accessed on 23 January 2022).

44. Savanna News '#BoycottDendairy trends on social media in an attempt to save Chilonga farmers' <https://savannanews.com/boycottdendairy-trends-on-social-media-in-an-attempt-to-save-chilonga-farmers/>

45. See n 31 above.

46. The World Bank <https://www.worldbank.org/en/country/zimbabwe/overview#1> (accessed on 23 January 2022).

47. National Development Strategy 1 (2021-2025) para 559 https://www.veritaszim.net/sites/veritas_d/files/NDS.pdf (accessed on 23 January 2022).

48. See the Article 9(2)(g) of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities which states as follows; 'State Parties shall promote access for persons with disabilities to new information and communications technologies and systems, including the Internet.' See also The Herald Zimbabwe: People With Disabilities Need Access to Technology <https://allafrica.com/stories/202110130324.html> (accessed on 22 March 2022).

MIUNDOMBINU YA KIDIJITALI

NA VIPAUMBELE VYA TEHAMA

Janga la UVIKO-19 lilisababisha ongezeko la mahitaji na upatikanaji wa huduma za TEHAMA.⁴⁹ Serikali inapanga kuongeza vituo vya ufikajji wa TEHAMA kama ilivyoonyeshwa kwenye NDS1 na inalenga kuzingatia maendeleo ya TEHAMA.⁵⁰ Serikali inataka kuongeza kiwango cha matumizi ya mtandao kutoka 59.1% hadi 75.42% ifikapo 2025.⁵¹

Mnamo 2021, Mamlaka ya Udhibiti wa Posta na Mawasiliano ya Zimbabwe (POTRAZ) iliweka Vituo vya Taarifa za Jamii katika wilaya kadhaa kwa lengo la kuhakikisha jamii zilizotengwa zinapata mtandao.⁵² NDS1 inaangazia kipaumbele cha huduma za kielektroniki kwa ajili ya kuimarisha elimu na afya pamoja na mipango mahiri na uundaji wa Vituo vya Habari za Jamii (CICs) kwa jamii zilizotengwa.⁵³ CICs ni mahali ambapo umma unaweza kufikia kwa urahisi teknolojia ya kidijitali na mtandao.

POTRAZ ilizindua idadi kadhaa ya CIC mnamo 2021 ikijumuisha CIC huko Murambinda, eneo la mashambani mnamo 14 Mei 2021⁵⁴ na kuzindua vituo vinne vya msingi na CIC 13 katika moja ya majimbo, Matabeleland Kusini.⁵⁵ CIC hizi ni hatua nzuri katika kuziba mgawanyiko wa kidijitali.

AKILI BANDIA NA TEKNOLOJIA

ZINAZOIBUKIA

Katika kushughulikia teknolojia mpya na zinazoibukia kama vile akili bandia (AI) na roboti, ACHPR ilipitisha Azimio 473 mnamo 2021.⁵⁶ Katika Azimio hilo, ACHPR ilithibitisha umuhimu wa Mtandao na “*kwamba teknolojia mpya na zinazoibukia kama vile akili bandia (AI), robotiki na teknolojia nyingine mpya zinazoibukia zinatoa fursa na hatari za kukuza na kulinda haki za binadamu na watu barani Afrika.*”⁵⁷ Azimio hilo linatoa wito kwa Mataifa ya Afrika kuhakikisha kwamba maendeleo na matumizi ya AI, robotiki na teknolojia nyingine mpya na zinazoibukia zinawiana na viwango vya haki za binadamu vya kikanda na kimataifa. Katika suala hili, maendeleo na matumizi ya Akili Bandia (AI), robotiki na teknolojia zingine mpya na zinazoibuka zinapaswa kuongozwa na kanuni za msingi za haki za binadamu za utu, faragha, usawa, kutobaguliwa, ushirikishwaji, utofauti, usalama, haki, uwazi, na uwajibikaji.⁵⁸

Hata hivyo, Zimbabwe haina mkakati wa kitaifa wa Akili Bandia (AI), na kwa hivyo, kuna haja ya mfumo huo ambao utazingatia ulinzi wa haki za binadamu katika matumizi ya akili Bandia (AI) na teknolojia zinazoibuka.

49. POTRAZ Abridged Sector Performance Report Q3 (2021) <https://www.techzim.co.zw/wp-content/uploads/2021/12/Abridged-Sector-Performance-Report-Q3-2021-HMed.pdf> (accessed on 23 January 2022).

50. National Development Strategy 1 (2021-2025) para 528 https://www.veritaszim.net/sites/veritas_d/files/NDS.pdf (accessed on 23 January 2022).

51. See n 42 bove, para 537.

52. See note 19 above (NDS1), paras 544 to 547. See also TechZim 'POTRAZ unveils Community Information Centre (CIC) in Murambinda' <https://www.techzim.co.zw/2021/05/potraz-unveils-community-information-centre-cic-in-murambinda/> (accessed on 23 January 2022) and The Chronicle <https://www.chronicle.co.zw/potraz-erects-base-stations-cics-in-mat-south/> (accessed on 4 March 2022).

53. See note 19 above (NDS1), paras 529 to 530.

54. TechZim 'POTRAZ unveils Community Information Centre (CIC) in Murambinda' <https://www.techzim.co.zw/2021/05/potraz-unveils-community-information-centre-cic-in-murambinda/> (accessed on 23 January 2022).

55. The Chronicle <https://www.chronicle.co.zw/potraz-erects-base-stations-cics-in-mat-south/> (accessed on 4 March 2022).

56. ACHPR Resolution 473 on the need to undertake a Study on human and peoples' rights and Artificial Intelligence (AI), robotics and other new and emerging technologies in Africa (2021) <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=504> (accessed on 20 January 2022).

57. ACHPR Resolution 473.

58. ACHPR Resolution 473 on the need to undertake a Study on human and peoples' rights and Artificial Intelligence (AI), robotics and other new and emerging technologies in Africa (2021) <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=504> (accessed on 20 January 2022).

Kwa kukosekana kwa mkakati wa kitaifa wa Akili Bandia (AI), ukiukwaji wa haki za binadamu unaweza kutokea. Baadhi ya hatua za ulinzi kwa mada za data sasa zimetolewa katika DPA. Inatoa kwamba mhusika wa data '*atakuwa na haki ya kutokebiliwa na uamuzi unaotegemea uchakataji wa kiotomatiki pekee, ikijumuisha uwekaji wasifu, ambao hutoa athari za kisheria kumhusu au vile vile huathiri pakubwa*'. Kuna nafasi zaidi ya kufanywa ili kudhibiti upataji na matumizi ya teknolojia zinazoibuka.

JINSIA NA TEHAMA

Zimbabwe ilipata alama 0.732 katika pengo la kijinsia duniani la 2021 (GGG Index) ambalo linapima ushiriki wa kiuchumi na maendeleo. Kulingana na Benki ya Dunia, mwaka 2020, wanawake walikuwa 52.3% ya watu wote nchini Zimbabwe.⁵⁹ Licha ya ukweli kwamba kuna wanawake zaidi kuliko wanaume nchini Zimbabwe, wengi wa watumiaji wa simu ni wanaume.⁶⁰ Upatikanaji wa teknolojia za kidijitali huongeza uwezeshaji wa kiuchumi.

Uingiliaji kati wa serikali katika kukuza ukuaji wa matumizi ya TEHAMA unapaswa kuzingatia pengo la kijinsia na mikakati muhimu ya ramani ya kuongeza ufikiaji wa wanawake kwa teknolojia za kidijitali. Kando na kiwango cha chini cha kujua kusoma na kuandika kidijitali, wanawake nchini Zimbabwe wanakumbana na aina tofauti za unyanyasaji mtandaoni kama vile unyanyasaji mtandaoni.⁶¹ Vurugu za mtandaoni zina athari mbaya kijamii, kiuchumi na kisiasa kwa wanawake. Kwa mfano, inaweza kuwazuia wanawake kushiriki katika masuala ya umma na kisiasa mtandaoni.

**Upatikanaji wa teknolojia
za kidijitali huongeza uwezeshaji
wa kiuchumi.**

59. The World Bank <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS?locations=ZW> (accessed on 4 March 2022).

60. Postal and Telecommunications Regulatory Authority of Zimbabwe 'Abridged Postal & Telecommunications Sector Performance Report' (2021) <https://www.techzim.co.zw/wp-content/uploads/2021/07/Abridged-Sector-Performance-report-1st-Q-2021.pdf> (accessed on 4 March 2022).

61. Standard Zimbabwe Cyberbullying weighs more heavily on women, girls <https://www.pressreader.com/zimbabwe/the-standard-zimbabwe/20210926/281981790738091> (accessed on 16 March 2022).

HITIMISHO

Rekodi ya Haki za kidijitali za Zimbabwe na za ushirikishwaji wa kidijitali bado si za kuvutia na zinahitaji uboreshaji. Sheria ya ulinzi wa data ilitungwa na inategemewa kuwa itatoa ulinzi wa data katika nyanja zote ikiwa ni pamoja na eneo la afya. DPA ilianza kutumika mnemo Desemba 2021 na kwa hivyo utekelezaji wake utashuhudiwa tu kutoka 2022. Hakuna mabadiliko makubwa kuelekea ulinzi wa uhuru wa kujieleza tangu kuchapishwa kwa ripoti ya 2020. Kwa hakika, kutohana na hoja ya Mswada wa Kizalendo na DPA kuwezesha Kituo cha Mtandao kilicho katika Ofisi ya Rais, uhuru wa kujieleza mtandaoni unakabiliwa na hatari kubwa zaidi.

MAPENDEKEZO

Kwa kuzingatia mapungufu na wasiwasi uliotolewa katika ripoti hii, mapendekezo mbalimbali yamependekezwa.

Serikali ya Zimbabwe inahimizwa:

- Kuidhinisha Mkataba wa Umoja wa Afrika kuhusu Usalama wa Mtandao na Ulinzi wa Data ya Kibinafsi.
- Kufuta sehemu ya 14 ya Hati ya Kisheria ya 83 ya 2020 inayohusu uchapishaji wa habari za uwongo wakati wa kufungwa kwa kitaifa kwa UVIKO-19.
- Kufuta kifungu cha 31 cha Kanuni ya Jinai ambacho kinaharakisha uchapishaji wa habari za uongo kwa ajili ya vikwazo nya kiraia. Hili litakuwa kwa kuzingatia kanuni ya 22 (2) ya Azimio la ACHPR ambalo linaeleza kuwa Mataifa yatabatilisha sheria zinazoharamisha uchochezi, matusi na uchapishaji wa habari za uongo.
- Kutupilia mbali mipango yoyote ya kutunga sheria ya uzalendo.
- Kuchukua hatua za kuwalinda waandishi wa habari na watendaji wengine wa vyombo nya habari dhidi ya kukamatwa kiholela na kuwekwa kizuizini na kudakuliwa kinyume cha sheria.
- Kuunda mfumo wa kina wa utawala wa kisheria na kimaadili kwa teknolojia za Akili Bandia (AI), robotiki na teknolojia nyingine mpya na zinazoibukia kwa kufuata viwango nya kimataifa.
- Kuongeza bajeti ya mwaka katika ukuaji wa TEHAMA na kuzingatia mahitaji ya jamii za vijijini, watu wenye ulemavu, wanawake na watoto.
- Kushirikisha na kushirikiana na sekta ya kibinafsi katika kuhakikisha data nafuu kwa wote.

- Hakikisha haki za binadamu zinazoheshimu matumizi ya DPA.
- Kuhakikisha utekelezaji usiotiliwa shaka wa utendakazi wa mamlaka za udhibiti kama vile POTRAZ, mamlaka ya ulinzi wa data na Tume ya Vyombo vya Habari ya Zimbabwe.
- Kuchukua hatua za kutekeleza Azimio la 473 la ACHPR ambalo linazitaka Mataifa pia kufanya kazi mfumo mpana wa utawala wa kisheria na kimaadili kwa teknolojia za Akili Bandia (AI), robotiki na teknolojia nyingine mpya na zinazoibukia ili kuhakikisha kufuata Mkataba wa Afrika na mikataba mingine ya kikanda.

Sekta Binafsi inahimizwa:

- Kushirikiana na serikali katika kuhakikisha ufikiaji wa mtandao kwa wote, usawa, nafuu na wa maana bila ubaguzi.
- Kutekeleza hatua zinazofaa ili kuhakikisha na kuimarisha utiifu wa DPA kuhusiana na usimamizi wa data.
- Kutoa ripoti za uwazi za mara kwa mara zinazofichua dhamira yao ya kudumisha haki za binadamu.

Asasi za Kiraia (AZAKI) zinahimizwa:

- Kuongeza ufahamu kuhusu haki za kidijitali na ushirikishwaji wa kidijitali nchini Zimbabwe.
- Kufanya mashirikiano ya utetezi na serikali na sekta binafsi yanayolenga marekebisho ya kisera na sheria.
- Kushirikiana na serikali katika utekelezaji wake wa Azimio 473 linalotaka kuheshimiwa kwa haki za kimsingi za binadamu katika matumizi ya Akili Bandia na teknolojia ibuka. Katika suala hili, AZAKI zinaweza kuchukua jukumu la uangalizi na kutoa utaalamu unaohitajika katika uundaji wa sera na mifumo ya kisheria inayozingatia haki za binadamu.

Wasomi wanahimizwa:

- Kufanya utafiti zaidi kuhusu haki za kidijitali na ujumuishaji wa kidijitali ikijumuisha tafiti kuhusu Akili Bandia na teknolojia ibuka.
- Kushirikiana na serikali katika kubuni mkakati wa kitaifa wa Akili Bandia (AI) na masuala mengine yanayohusiana na uimarishaji wa haki za kidijitali.

Londa 2021 inapanua ripoti ya mwaka jana na matokeo kutoka kwa nchi 22 zinazochunguza mada za faragha, uhuru wa kujieleza, ufkiaji wa habari, mgawanyiko na kutengwa, mabadiliko ya kidijitali, uwezo wa kumudu bei, jinsia na mengine ndani ya mifumo iliyopo ya sheria na dhidi ya msingi wa mgawanyiko wa dijitali unaoongezeka. Toleo hili linanasa mapengo na kutoa mapendeleko ili kufikia Afrika ilijojumuishwa kidijitali na inayoheshimu haki.

**PARADIGM
INITIATIVE**

Paradigm Initiative

374 Borno Way, Yaba, Lagos, Nigeria

Email: media@paradigmhq.org

www.paradigmhq.org

     @ParadigmHQ